

Felsefe Üzerine

Çetin Veysal¹

*Felsefe tekrar doğabilimlerine,
doğa bilimleri de felsefeye bağlanmak zorundadır.*

L. Feuerbach

Özet

Bu çalışmada, felsefenin neliği hakkında ileri sürülen bazı düşünceler ele alınmaktadır. Felsefenin düşünsel ve toplumsal boyutları, ilgileri, ilişkileri problem olarak nitelikleri söz konusu edilmektedir. Felsefenin yalnızca düşünsel veya pratik olup olmadığı hakkında değerlendirmelere gidilmektedir. Düşünsel ya da pratik yaşam içinde görünüşe çıkması bağlamında felsefenin etkinlikleri ve yönelimleri üzerinde, farklı bakış açılarının kavrayışları ele alınmaktadır. Felsefenin bir bütün olarak tarihselliği ve insanlığa yönelik etkinlikleri, içerik ve anlamlarıyla soruşturulmaya çabalanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, şaşma, özgürlük, toplumsallık, mutluluk

Abstract

In this paper, some ideas about the whatness of philosophy, the ideational and social extensions of philosophy, its relations, and problematic characteristics are described. The issue of whether philosophy is ideational or practical is evaluated. Different view points on the activities and tendencies of philosophy as it shows itself in ideational or practical life. The historicism of philosophy as a whole and its activities related to humanism are tried to investigate.

Key words: Philosophy, astonishment, freedom, socialism, happiness

“Felsefe” teriminin “bilgi sevgisi”ne karşılık gelmesi çok anlamlıdır. Felsefe, bilgiye duyulan sevginin, insanın evrende anlam ve amaç arayışının anlatımıdır. İnsanda nesnel bilincin oluşması, çevreyi ve kendini tanımasına bağlıdır. Düşünce, anlam ve bilginin araştırılması, varolanın ne’liğinin sorgulanması, hakikatın irdelenmesi etkinliklerinin dayanağı bilgi sevgisidir. Ancak bu bilgi sevgisinin kökeninde, sevginin toplumsallığa dayanması türünden bir toplumsallığa dayanma, yani toplumsallığın temellerini oluşturan, elbirliği, yardımlaşma ve birlikteliğin gereklilikleri söz konusudur. İnsanın bilme isteği ve sevgisi, umut ve merakından kaynaklanır. Toplumsal yaşamın gelişmesine önemli katkıları olan felsefe, bilimsel araştırmaların temel sorularını kendi soruları içine alan çok yönlü bir uğraştır. İnsanın, felsefe yapmasındaki temel toplumsal güdü (itki), karşılaşmış olduğu şeylerden ortaya çıkan, şaşma ve meraktan doğan, insanın kendini ve

¹ Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü öğretim elemanı

evreni tanıması gizil itkisidir. Bu gizil itki, insanlaşma sürecinde ortaya çıkmaktadır ve toplumsallık, emek ve çalışmaya dayandırılabilir. Toplumsal gizil güdü, felsefi etkinliğin özü/temelidir.

Felsefe, ilkçağdan bugüne, toplum yaşamının değişik gereksinimleri ve sorunları üzerinde durarak bunların giderilmesine çalışmıştır. Süreç içerisinde toplumsal gereksinimlerin, bilme isteği ve elde edilen bilgilerin çeşitlenmesi ve artması sonunda, belli bir bilimsel alana ilişkin bilgiler bütünü, yeterli olgunluğa ulaştığında kendi bilimsel alanını belirginleştirmiştir. Bununla birlikte, felsefenin her tür bilim alanına yönelik soruları ve kuşatıcılığı ise ortadan kalkmamıştır. Çağlar boyu, elde edilen bilgilerin ayrıntılanması, yoğunlaşması ve bu bilgilerin değerlendirilmesinden görülmektedir ki, insanın düşünme yeteneği, felsefi merakın araştırma konusu olan tüm alanlara açıklık getirememektedir. Bu anlamda, bilimlerin inceleme alanlarını belirleyip sınırlayarak kendi alanlarına yönelmişlerdir.

Genel olarak hümanist açıdan bakılırsa, tüm bilim adamlarının hedefi, toplumsal yaşamı kolaylaştırılmasıdır. Ama bilginin motivasyon ve yönetimi salt toplumsal yaşamın kolaylaştırılması değildir de. Arı merak ile araştırma isteği, bilimsel çalışmaları yönlendiren etkenlerden biridir. Türsel varlığını sürdürme itkisiyle diğer canlılarla ortak organik özellikleri olan insan, tüm yaşam etkinliğini mutlu olmaya -kendini gerçekleştirme de mutlu olmaya çabalamanın bir yoludur-, yöneltir. Bu yönelim bütün canlı varlıklar için doğal ve zorunludur. Çünkü tüm canlılar nasıl mutlu oluyor ve bunu sürdürüyorsa, öyle davranmaya, içinde bulunduğu koşulları kendi mutluluğuna uygun olarak etki altında tutmaya ya da ortama uyarlanmaya çabalarlar. Bugün sapma veya dogma olarak tanımlanan Sadist eğilimden Mazoşist eğilime değin, ulaşılmaya çabalanan nokta organizmanın mutlu edilmesidir -ancak bu ifade de sapkınlığın haklılığı değil, itkisel yönelimin amacı göz önüne getirilmek istenmektedir-. Toplumsal olarak ise kitleler, yaşamlarında kendilerini gerçekleştirmeyi (çünkü ancak böyle mutlu olabilirler) amaçlayıp, değişik etkinliklere başvurarak, kendi varlıklarını anlamlı kılmaya çabalayarak mutluluğa ulaşırlar. Canlının bu genel yönelimden farklı olarak insan, evrenini bilinçli düşümselliklerle pratikte çevreleyerek gerçekleştirir. Bu etkinliğin en üst düzeyde ifadesi kendini felsefi düşüncede göstermektedir. Yaşamı boyunca mutluluğu -bu mutluluk fiziksel olduğu denli düşünseldir de- amaçlayan varlık, bu erekselliği kısmen de olsa genetik yapısına borçludur.

Şimdiye kadar ulaştığı yer neresi olursa olsun, insan doyuma ulaşmamıştır. Nedeni, genel olarak insanlığın istediği ereğe, kendi özünü gerçekleştirme, dışlaştırma ereğine ulaşamamış olmasıdır. İnsan tam bir mutluluğu yakalayamamıştır. Dolayimli bir mutluluk ise onun özlediğinin, umut ettiğinin uzağında kalmaktadır. Mutlu insan kendini gerçekleştirmiş insandır. Düşündüğü gibi yapabilen insan mutludur. Kendi mutluluğu, çok az da olsa başka insanlara acı veren, başka bir özgür varlığın olanaklarını dolaylı ya da dolaysız belirleyen-denetleyen insan gerçekte mutlu olmamaktadır. Tüm insanlığı içine alan duruma göz atıldığında; bir bölümünün, diğer büyük bir bölümünü baskı altında tuttuğu ancak egemenlerin de, yönetilenlerin de (egemenlerin egemen, baskı altında olanların da baskı altında oldukları için) özgür olamadığı bir gerçekliğin içinde bulunduğu -Fukuyama vb. bazı yazarların, özgür bir toplumsallığın yaşandığı iddialarına karşın- görülmektedir. Bu türden bir yöneten/yönetilen etkileşiminin varlığına Hegel, „Tin'in Görüngübilimi“ adlı eserinde “Köle-Efendi Diyalektiği” ilişkisini ele alırken değinmişti. Özgürlüğü efendinin eline geçen köle bağımlı olurken, köleyi kendi

eğemenliğinde yönlendiren ve kölenin çalışması aracılığıyla dolayımli olarak özgürleşen, kendini gerçekleştiren efendinin tam bir özgürlüğünden söz edilemeyeceğini vurgulamıştı. (Hegel 1937, 139-171)

Felsefe, insanın mutlu olmasının, birey olmasının ve kendisini gerçekleştirmesinin yollarını arar. Gizil olanaklarını (yeteneklerini) nasıl ortaya çıkartabileceğini ya da kısaca; insan olmanın nasıl olanaklı olduğunu bulmaya çabalar. Felsefe tek başına herhangi bir tanımlama yoluyla da sınırlandırılmamalıdır. İnsanın, evren ve öteki varlıklar arasındaki değişik etkileşimlerinin anlamlarını değişik boyutları ve yanlarıyla yine felsefe ele alır. Genel olarak insanlığa yönelmemiş, insanlığı -ve kendini- gerçekleştirmeyi amaçlamayan mutluluğa yönelim gerçekçi değildir. Böyle bir mutluluk isteği ya da mutluluk elde etme, kendini gerçekleştirmede yanılısama olmaktan ileri gitmez. Mutluluk özgürlük demektir. Çünkü her türden mutluluğun kaynağı, insanın barındırdığı, gerçekleşme olanağı taşıyan istek, yetenek ve olanakların gerçekleşmesine dayanır. Özgürlük, insanın düşünme ve çalışma etkinliğinin tam uyum içerisinde olmalıdır. Mutlu ve özgür olmak, ancak gerçeklerin felsefe aracılığıyla çözümlenerek irdelenebilmesi ile olanaklıdır.

Hemen hemen tüm felsefecilere yöneltilmiş olan, ünlü, "Felsefe ne işe yarar?" sorusu Aristoteles'e de yöneltilmiştir. Aristoteles "başkalarının yasa korkusuyla yaptığı şeyi hiç zorlanmadan ve kendiliğimizden yapmamıza yarar" demiştir. Bu temel belirleme felsefenin bütün işlevini ortaya koymamakla birlikte, genel bir betimleme olanağını da vermektedir. Elbette felsefenin tek yararı bu değildir. Bu yanıtta çıkarılması gereken sonuç şudur: Toplumun hemen tüm üyelerinin onaylayabileceği ortak davranış ilkelerinin, yaptırımlarla değil de, bireyin kendi özbilinciyle yaşama geçirilmesi olanağını yaratan kaynak, felsefedir. Felsefe toplumun bilinç sınırlarını zorlar. Bilimlerle yakın ilişkileri olması, yaşamın bütün alanlarını çevreleyen sorgulayıcı etkinlikte bulunması bu niteliğine dayanmaktadır.

Bilimsel ve felsefi çaba, insan problemleri üzerinde yoğunlaşıyorsa, somut ve yararlı olma içeriğine sahiptir. En karmaşık, soyut ve insan ile ilişkisi yok gibi görünen düşünceler bile insanlık açısından yararlanılabilir düşüncülerdir ve gelişmenin dinamikleri olarak ele alınabilirler. Ancak, temel olarak, ilerletici çaba: gerçekliğin doğrudan insanal yansıtılmasını işleyerek insanlığın gelişmesinin önünü açan çözümlenmelerdir. Bu anlamda, bugünün felsefesi, özellikle toplumsal sorunların çözümlenmesine yeni düşüncelerle, olgusalıktan soyutlamalara doğru bilimsel yaklaşımlarda bulunan, çelişkilerin giderilmesinde etkin ve belirleyici olan çabalarıdır.

I.

Felsefe yalnızca doğal dünyayı değil, insanın doğal olmayan -ama yine de doğal- kurgusal evreninin açıklamasını da üstlenmektedir. Aristoteles: "...felsefenin, ilk nedenlerin ve en yüksek anlamda bilinebilir olan şeyin bilimi olarak tanımlanması bakımından..." (1993; s.162) derken; felsefenin ne'liğine vurguda bulunmaktadır. Yine aynı eserde (Aristoteles 1993) "felsefeyi hakikatin bilgisi" (s.150) olarak adlandırmakta, bilim ve deneyden ayrı olarak, felsefenin ilk nedenleri, eylemimizi yöneten nedenleri ele aldığını da bildirmektedir (s.85). Aristoteles, "O halde, adil işler yaparak kişi adil, ölçülü işler yaparak kişi ölçülü olur" sözü yerindedir. Bunları yapmayınca da hiç bir zaman iyi ol-

ması söz konusu olamaz. Ne var ki insanların çoğu bunu yapmıyor, söze sığınıp felsefe yaptıklarını, böylece de erdemli olacaklarını sanıyorlar” demektedir (1997; s.29).

Hegel (1976) felsefeyi, “..önce genel olarak, şeylerin düşünce ile araştırılması” (s.18) şeklinde dile getirir. Ona göre felsefenin, “...içeriği gerçeğin gene kendisidir” (1976; s.18). “Felsefenin ortaya çıkması için özgürlük bilinci gereklidir ve felsefenin içinde başladığı halk, ilke olarak özgürlüğe sahip olmalıdır. Pratik olarak bu gerçek, özgürlüğün gelişip serpilmesine bağlıdır” (Hegel 1976; s.18). Hegel felsefeyi sağduyudan da ayırmaktadır. Ona göre felsefe, “sağduyu”dan daha ilerilere gider, sağduyu felsefe değildir (1976; s.222).

Hegel, “felsefe yüceltici olmayı istemekten kaçınmalıdır” derken, felsefenin işlevini açıkça ortaya koymaktadır. Buradan anlaşılması gereken şudur: felsefenin önemli bir yanı da ötekiler karşısında yüceltici olmaktan kendini ve ötekini yüceltmekten uzak durmaktır. Çünkü, yüceltici olmak, hem ben hem de öteki açısından sınırlamalar getirmekte, böylece kendini gerçekleştirmenin önünü kapatmaktadır. Hegel, felsefenin ancak özgürlük içinde ve özgürlüğün bilincinde olarak gerçekleşebilir olduğunu belirtmektedir. Felsefe, bireyin özgürlük bilincine sahip olduğu zaman edimselleştirilebilir bir etkinlik olarak tanımlanmaktadır. O halde, yeniden özgün olarak üretme ve yaratma, değiştirme ve geliştirme olarak felsefe ancak, özgür toplumsal yapıların yerleştiği, bireysel özbilinçlerin kendini gerçekleştirmeye evrildiği yerlerde ortaya çıkabilir. Ona göre felsefe, „Gerçekten de felsefe sözcüğün tam anlamıyla öyle öğretilmiştir ki, insanı soylu erek ve niyetlerin sonsuz kalabalığından özgürleştirerek onlara karşı ilgisiz kılar, böylece bu tür şeylerin olmaları ya da olmamaları gibi bir sorun onun için bütün anlamını yitirir“ (Hegel 1991; s.127).

Feuerbach (1991), felsefenin görevini, “Felsefenin, genel olarak bilimin görevi bu nedenle, duyuusal yani gerçek şeylerden uzaklaşmak değil, onlara yaklaşmaktır; nesnelere düşüncelere ve tasarımlara dönüştürmek değil, görünmeyeni sıradan gözler için görünür, yani nesnel hale getirmektir” (s.127), şeklinde özetleyerek şu düşünceyi vurgular: duyuusal, nesnel, yani katıksız olana dönülmelidir. O, insanın nesnel dünyanın bir parçası olması nedeniyle, dinsel, doğaüstü ve spekülâtif düşüncelerin insanı felsefeden ve görevlerinden uzaklaştırdığı görüşündedir.

Marx, felsefeyi bütünüyle kılıgısal bir etkinlik olarak ele almaktadır. Ona göre nesnel evrenin bir parçası olan insan bu evrenden ayrı olarak düşünülemez gibi, evrenden ayrı bir düşünsel kılıgısal yaşam da sürdüremez. O, insanın ve felsefenin, çevre ve içinde bulunulan koşullardan ayrık tutulamayacağı görüşündedir. Feuerbach üzerine tezlerinin ikincisinde “Nesnel (gegenstaendliche) hakikatin insan düşüncesine atfedilip edilemeyeceği sorunu, bir teori sorunu değil, pratik bir sorundur. Pratikte, insan, hakikati, yani düşüncesinin gerçekliğini ve gücünü, bu dünyaya aitliğini tanıtlamakla yükümlüdür. Pratikten ayrılmış düşüncenin gerçekliği ya da gerçek-olmayışı konusundaki anlaşmazlık düpedüz *skolastik* bir sorundur.” Demektedir (Marx 1976; s.24) demektedir. Yine Marx (1958), bütün felsefesinin genel bir özetini veren Feuerbach üzerine ünlü onbirinci tezinde; “Filozoflar dünyayı yalnızca farklı (biçimlerde) yorumladılar, artık onu değiştirmek gerekir” (s.7) diyerek, felsefenin felsefecinin görevinin toplumsal ve tarihsel yaşam içinde etkin bir özne olmasının gerekliliğinin altını çizmiştir. Felsefenin gerçek çıkış noktasının, tüm düşüncelerin temeli olan duyulanır dünya olması (1976a; s.24) gerektiğini belirten Marx, felsefede öznenin özünün zorunlu açıklanması olan nesneden yola çıkan düşünceden başka geçerli düşünce olamayacağını da vurgulamaktadır

Ele alınan bu üç filozoftan yüzelli yıl önce Locke (1996), felsefenin “şeylerin doğru bilgisinden başka bir şey” (s.54) olmadığını söylemişti. Çağımız filozoflarından Gasset ise (1995), “... felsefe bir bilim değildir, belki saygısızlık biçimi olduğu da söylenebilir, çünkü şeyleri ve kendi kendisini çırılçıplak soymak, salt tenleriyle -salt neyseler ve neysem öyle- bırakmaktır. İşte bu nedenle, -olanaklıysa- sahici bilgiyi sunar, ... felsefe gerçektir, korkunç ve ıssız, yapayalnız gerçeğidir şeylerin ... felsefe saymaca şeylerin eleştirisi oluyor, buna insanın kendi yaşamı da özellikle dahil” (s.108-110) olduğu düşüncesini ileri sürmektedir. Camus (1995), Feuerbach’ın felsefeye ilişkin olarak, “Gerçek felsefe felsefenin yadsınmasıdır. Hiçbir dindir benim dinim. Felsefem de hiçbir felsefe” (s.142) düşüncesini aktarmaktadır.

Felsefi kavrayışın, kendi savlarının eleştirisine yönelmeyi benimsemesi gerekliliğini öne çıkaran Adorno (1997), felsefenin iknaya değil tartışmaya, olumsuzlanması olanaksız mutlak savlar ortaya koymaya değil, kendi kendini de yargılamaya yönelmesini, doğrulukları sorgulayan bir tutumu, diyesi, kendine değin uzanan eleştiriyi benimsemesini olumlamaktadır (s.78-79). Horkheimer, felsefenin görevini, “Zamanımızın gerçek bireyleri, kitle kültürünün şişirilmiş kişilikleri değil, direnişlerinde ele geçmemek ve ezilmemek için acınının ve alçalışın cehenneminden geçmiş kendilerini feda eden şehitlerdir. Bu şarkısı söylenmemiş kahramanlar, başkalarının toplumsal süreç içerisinde bilinçsiz olarak maruz kaldıkları acılara, terörist imhaya karşı bilinçli bireyler olarak kendi varoluşlarını koyarlar. Toplama kamplarının, kendilerini feda eden bu adsız kahramanları, doğmaya çabalayan insanlığın simgeleridirler. Felsefenin görevi, bu kahramanların sesleri zorbalık tarafından susturulmuş da olsa, onların yaptıklarını iştirilebilecek bir dile dönüştürmektir” (1991; s.164) şeklinde betimlemektedir. Ona göre, felsefe, yönetsel ve ısrarlı şekilde aklın dünyaya egemen kılınması denemesidir ve “felsefenin gerçek toplumsal işlevi, varolanın eleştirisinde bulunmaktadır” (1985; s.401). Yine Horkheimer felsefi düşünmenin (burada vurgusu pozitivistizm ve pragmatizmedir), antagonizmi uzlaştırmaya veya unutmaya çabaladığını belirtmekte, böylelikle de ben ve doğa arasında oluşmuş tehlikeyi arttırdığını vurgulamaktadır. Kant’ın düsturu olarak kabul ettiği, “bugün hala açık olan tek yol, eleştiri yoludur” düşüncesini geçerli kabul etmektedir. Horkheimer (1991) felsefenin, “tarihte, düzeltici rol” üstlenebileceğini, “insanlığın, hastalıkları tanınmasına yardımcı olabilirse, büyük bir hizmette bulunmuş olacağını” dile getirmektedir (s.185-186).

Felsefeye en uygun dilin (Yunanca ya da Almanca’nın veya genellikle Batı dillerinin felsefe dili olduğu yargısı pek yaygındır), Adorno örneğinde ifade edilirse, Almanca olduğu vurgulanmaktadır. Ama her hangi bir dilin felsefe dili olması ve diğerlerinin olmaması söz konusu mudur? Bu önyargı Batı’nın düşünce dünyasıyla içiçeliğinden ortaya çıkmaktadır. Evet, özgür düşünmenin olmadığı yerde felsefe yapılamamaktadır. Ancak buradan çıkarılması gereken sonuç, özgürleşmemiş toplumların dillerinin düşünme ve sorgulama dili olamayacağı değildir. Tersine, on’lar da toplumsal ve bireysel özgürleşmeleriyle bağlantılanarak dillerini felsefi düşünmenin esnekliğinin içine çekebilirler.

Felsefeyi özümsemiş, toplumsal yaşamdaki insan ilişkilerinde benimsemiş olan uluslar, gelişmeyi ve ilerlemeyi başarabilmişlerdir. Yanlış anlamadan kaçınmak amacıyla şurası vurgulanmalıdır: fen bilimlerinin gelişmesi için felsefe ve sosyal bilimlerin gelişmişliği zorunluğu kılınmıyor ama; bu iki bilim alanının birbirlerini atbaşı etkilemeleri ve birlikte gelişme olanaklarının yaratılması gerektiği vurgulanmak istenmektedir. Tarihsel

süreçte toplumsal gelişmeler incelendiğinde, sosyal anlamda ilerleme göstermeyen toplumların teknikte ve doğa bilimlerinde de gelişme gösteremediği, birçok alanda tıkandığı görülmektedir. Felsefe, insanlığın gelişmesinin önünü açan ve insan özniteliklerini geliştiren, genişleten çaba ya da etkinliktir. Felsefe, özgür düşünmenin ortaya çıkardığı alan olarak, kavramın kavranmasına, şeyin özüne ulaşmak istemektedir. Görünenin arkasında ve temelinde ne olduğunu araştırmaktır. Felsefe, bireyin olduğu gibi insanlığın da kendini onda gerçekleştirebileceği, çevremizdeki şeylerin insan ile ilişkileri başta olmak üzere, olay ve olguların ne'liğinin araştırılması etkinliğidir. Şeyin neyi ifade ettiğini, ne anlama geldiğini ve içerdiklerini açık seçik anlaşılır kılma, bilgisine ulaşma çabasıdır.

Felsefeyi, ciddi olmayan, boş uğraş, kavramlarla ya da geliş güzel herşeyle oynama olarak görenler, filozofların sosyal yaşam, kavramlar ve bilimsel bulgular üzerine düşünme yaratılarıyla tanıştıklarında, felsefi etkinliğin ne denli akılcı, önemli ve yaşam etkinliğini yönlendirici olduğunu anlayabilirler. Felsefe yaşam içinde karşılaşılan karmaşık, teorik ve pratik soru ve sorunların çözümlenmesi çabasıdır. Bu nedenle de denebilir ki, gerçek felsefeci ya da filozof, problemlerde bulmacalar kurarak çözümsüzlükler yaratan değil, bir problem ya da bilmecedan çözüm çıkarabilir. Felsefe, bilimlere yaptığı katkının yanısıra, toplumsal yaşamda karşılaşılan ve insan için çok önemli kavramlardan; değer, özgürlük, eşitlik, gerçeklik, hakikat, birey, toplum, politika vb. gibi yaşamı anlamlandıran konular üzerinde açıklamalar yapmaya girişerek, bu kavram ve olguların toplumsal yaşamdaki etkilerini belirlemeye, aydınlatmaya yönelir.

Düşünmenin nesnel dünya üzerinde temellendirilmesi onun doğası gereğidir. Duyum ve algılarla harekete geçen düşünme, varlığın toplumsal niteliklerine yabancılaşmasında yol veren spekülâtif usavurma ve sorulara, içinde bulunduğu somut koşullardan hareketle yanıtlar bulabilir. Felsefe, nesnel olguların açıklanmasını, toplumsal ilişki ve çelişkilerin pratik anlamda aydınlatılarak çözümlenmesini ve insanın öngörü ufkunun genişletilmesini hareket noktası olarak aldığı anda, insan başarılarının etkin yönlendiricisi olabilir.

Deney, tecrübe ve somuta dayanarak düşünme, felsefenin hareket noktalarıdır. "Nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu" (önce duyumlarda bulunmayan hiçbir şey anlakta yoktur). Bu ünlü deyiş, felsefi bilgiyi öyle temellere yerleştirir ki, nesnel yaşamı ve onun felsefesini pratik olarak olgusal duyumlara (duyumculuğa) dayandırır. Hatta biraz daha ileri giderek, başlangıca akıl ve bilinç gibi öğeleri yerleştiren felsefi görüşlerin bile vargularına ulaşabilmek için duyumlara başvurarak, buradan akıl ve bilince ulaşmış oldukları söylenebilir. Herşey (düşünme ve akıl da) nesnel gerçekliğin insan zihnince özümsemesi üzerinde şekillenmektedir; o halde düşünmenin dayanağı da nesnel evrendir. Felsefe, kendi doğuşu ve gelişmesi açısından da insanın nesnel varlık evreninden kaynaklanan bir etkinliktir. Bu etkinliğin yönelimi de kendisi ve kendi evrenidir.

Her dönemde felsefe, diğer bütün yaşam etkinlikleri gibi, içinde bulunduğu sürecin ve toplumun, sosyal, kültürel, teknik, bilimsel, politik ve ekonomik gelişmeleri üzerinde yükselmiştir. O halde güncel ve evrensel bilgi, içinde yaşanan -yaşanmış ve yaşanacak sürecin çözümlenmesinden, insan ilişkilerinin hangi koşullarda biçimlendiğinin özümsemekle anlamlandırılmasından ibarettir. En suya sabuna dokunmaz soyut felsefi düşüncelerin bile nesnel dünyanın algılanmasının, en azından düş(ün)sel insan gereksinmesinin ürünü olarak yansıtıldığı görülebilir. Felsefenin itici gücü, onu geliştiren şey, herşeyde olduğu gibi, karşıtlıklardır. Kendinden önceki düşünceleri irdeleyip, çözümlenmek ve eleştirel olarak incelemek, düşünsel gelişmenin temelini oluşturur. Felsefenin

kökü, kaos'un kosmos'a dönüşmesine ve kosmos'un süreklilik, bütünlük oluşturmaya, evrenin ve yaşamın temellerinin açıklanmasına uzanır. Evrenin anlaşılmaya çalışılmasında karşılaşılan güçlükler olan çeşitlilik, karmaşıklık yanında, insanı çözümlenmeye zorlayan en önemli noktalardan biri de, kendi aklı ile doğa ve insan ilişkilerinde kurduğu kurumlar ve kavramlardır.

Sistemli bir felsefi düşünmenin görülebildiği Antik Yunan Uygarlığını felsefi düşünmelere güdüleyen, ekonomik gönenç ve boş zamandır. Ekonomik gönenç köle emeği üzerinde yükseliyordu. Köle emeği, İyonyalıların -ve Yunanlıların- kol emeğini zorunlu olmaktan çıkarmıştı. Eşdeyişle; köle çalışması, İyonyalıların -ve Yunanlıların- yaşamak için çalışmalarını gereksiz hale getiriyordu. Köle emeğinin üretkenliği bir yandan ekonomik gereksinimleri karşılar ve bir gönenç yaratırken, İyonyalılar boş zaman elde etmiş oluyorlardı. İşte bu ekonomik gönenç ile boş zamanın birleşmesiyle, doğaya daha önceden beri yönelmekte olan antroposentrik sorular yalın bir merakla işlenmeye başlamış oluyordu. Felsefi düşünüşün başlangıcında varolan şaşma (hayret) Heidegger'in "hayret felsefenin arkhe'sidir" (1990; s.39) demesinde olduğu gibi-, tüm zamanlardaki felsefi etkinliklerde görülebilir. Evren, sınırsız zaman ve genişliği ile insanı her zaman şaşırtmayı sürdüreceği gibi görünmektedir.

Felsefe salt düşünsel etkinlik olarak görülmemelidir. Yukarıda Aristoteles'in dile getirdiği gibi, felsefi etkinlik düşünsel olduğu denli kılıfsal bir etkinliktir de. Yaşama, bedensel etkinliğe yöneliktir. Dış dünyayı değerlendirmede, değiştirmede olduğu gibi, insanın iç evrenini de değiştirmeye, iç dünyanın dış dünya ile uyumlu bir bütün oluşturmaya da etki eder. Böylece, felsefede de beden ile düşüncenin birliği söz konusudur. O halde, felsefede de bilinç ile bedenin ayrılığını (ayrı varlık alanları olarak) ileri sürmek gerçeği yansıtmamaktadır. Felsefenin salt düşünsel, kavramsal ya da yazınsal olduğu ileri sürülüyorsa, bu deyişe uygun eylenmelidir. Ancak, "salt aklın bilgisi" nasıl olanaksız ise; felsefeci de düşünsel etkinliğini nesnel gerçeklik alanında, yaşam içindeki etkileşimlerde bulmak/kullanmak zorundadır. Eğer, 'ruhun ya da bilincin bedenden ayrı bir varlık alanı oluşturduğu' iddia edilir, ve bunun bilgisi olarak "salt akıl bilgisi"nin varlığı ileri sürülürse, bu savlara uygun edimselliklere girilmelidir. Fakat bu savların arkasındakilerin dikkat etmeleri gereken en önemli şey; savlarını edimselleştirirken, fiziksel olan bedensel şeyleri bir araç olarak kullanma haklarının olmadığıdır. Ters durum, savlarının her zaman nesnel dış dünyaya gereksinim duyduğu ve dış dünya olmadan varolamayacağı anlamına gelir ki, böylece yadsınmış olurlar. İnsan, ortaya koyacağı bütün etkinliklerde geçmiş birikimini de aktaracağından etkinliği dışsal evrene açacak, böylece arı düşünsel etkinlik tecrübe vbg. dış etkiler yoluyla bozulmuş olacaktır. Bir anlamda felsefeci istese de istemese de -fiziksel varlığından dolayı-, kendini objeler evreninde bulur.

II.

Felsefenin, bir insan etkinliği olarak hem yaşamın içinde olduğu, hem de hiçbir dolaysız/dolaylı etkide bulunmadan yaşamın dışında kalmadığı görülmektedir. Felsefe bir yanıyla, düşünsel, yazınsal etkinlikleriyle yaşamı insanal olmaya yönlendirmeyi hedeflemeli, öte yandan olan-bitene etkide bulunmaya çabalamalıdır. Tarih içinde etkinlikleriyle birlikte filozofları gözümüzün önüne getirdiğimizde, hemen hiç birinin toplumsal, insansal sorunlardan uzak durmadığını hatta politik iktidarlarla yakın ilişki ve karşılık-

lar içinde olduklarını belirleyebiliriz. Felsefe ile dünyanın değiştirilmesi doğrudan hedeflenmemiş olsa da felsefe, içinde yaşadığımız evrenin ve toplumsal ilişkilerin değiştirilmesinin temellerin yaratmaktan kendini alamayacak bir etkinliktir. Bu da gösteriyor ki insan bedeni ve bilinci ile bir bütündür.

Felsefe, insanın iç ve dış dünyasını akılcı bir biçimle değiştirmenin temel araçlarından biridir. İnsan şimdide, geçmiş ve gelecek zamanla bağlantılı olarak düşünür ve eyler. Felsefe, geçmiş-şimdi ve gelecek ile oluş-bozuluş, olan-bozulan hakkında, çok önemli iki değişik bakış açısına olanak tanır. Birincisi; "*Minerva'nın baykuş'u alacakarınlıkta kanatlarını açar*" kavrayışının altını çizdiği Hegel'e ait olan bakış. Bu sözle anlatılmak istenen şudur: tarih içerisinde yaşananların, güncelde olup-bitenlerin değerlendirilebilmesi ancak olayların akışının tamamlanmasından sonra olanaklıdır. Hegel sistemini de bu anlayış üzerine temellendirmiş, gelişmeleri bütünsellik içerisinde ele almıştı. İkincisi; "*Filozoflar dünyayı yalnızca farklı (biçimlerde) yorumladılar, artık onu değiştirmek gerekir*" (Marx 1958; s.7) anlayışındır ve Marx'a aittir. Burada vurgulanmak istenen şudur: insan olarak filozof'un da dışında kalamadığı yaşam'a, etkide bulunması ama dünyayı değiştirici etkilerde bulunması gerektiğidir. Birbirlerini tamamen dışlar, karşıtlıklar oluşturur gibi görünen bu iki özlü Felsefi bakış aslında birbirini tamamlamaktadır. Hegel ve Marx'ın savlarına, *ya o - ya o*, *ya da ne o - ne o* şeklinde bakarak, değişik bakış açılarının olmadığı sonucuna varılmamalıdır. Üçüncü bir olanak vardır ve bu; *hem o - hem o' dur*. Çünkü hem tarihteki gelişmenin olup bitmiş olması, insanın olup biten hakkında yargıya varmasında önemli bir yer tutar; hem de insanın etkin bir varlık olarak kendisini belirlemesi, dünyayı yorumlamakla yetinmeyip onu değiştirmeye girişmesine de bağlıdır. İşte bu iki karşıt gibi görünen düşüncenin, ya da Hegel'in tarihsel ve bütünsel kavrayışı ile Marx'ın kılışsal kavrayışı arasında çelişki değil, tam bir upuygun (adequat) ilişki söz konusudur. Kısaca; felsefe, önemli iki değişik bakış açısıyla sorunlara yönelir. Birincisi; olaylar olup bittikten sonra, olan biten hakkında çözümlenmelere girişmek, ikincisi; oluş-bozuluş sürecinde olan bitene doğrudan etkide bulunma tavrıdır. Felsefe kılışsal/düşünsel bir etkinliktir. Kılışsal/düşünsel felsefi etkinlik bu iki bakış açısını birarada ele alarak düşünce ve evreni irdelemeye yönelir. Başka deyişle, yukarıdakilerle anlatılmak istenen şu şekilde açık seçik açıklanabilir: felsefe bir insan etkinliği olarak hem yaşamın içinde hem de hiçbir dolaysız/dolaylı etkide bulunmadan yaşamın2 dışında kalmaz. Felsefe bir yanıyla, düşünsel, yazınsal etkinlikleriyle yaşamı insanal olmaya yönlendirmeyi hedeflemeli, öte yandan olan-bitene etkide bulunmaya çabalamalıdır.

Kaldı ki tarih, filozofların benzer etkinlikleriyle doludur. Örneği: Herakleitos'un, E-fes tiran'ını tiranlığı bırakmaya ikna etmeye çalışması; Sokrates'in, bildiği gerçeklerden geri durmayarak kent yurttaşlarını aydınlatmaya çabalaması ve sonunda baldıran zehiri içmeye mahkum edilmesi; Platon'un, Siraküz'e giderek Atinada gerçekleştiremediği yönetim biçimini kurmaya kalkışması, Zenon'un, kenti yöneten tiranı yönetimden uzaklaştırmaya çabalaması ve yakalanarak yaptığının bir suç olduğunu kabul etmeye zorlanması, bunu söylemesi istendiğinde, kendi dilini ısırarak suretiyle kopartıp tiran'ın yüzüne tükürmesi, daha sonra da tiranın emriyle bir fiçî altında ezilmek suretiyle öldürülerek

² Buradaki yaşam sözcüğüyle vurgulanmak istenen, biyolojik-organik toplumsal yaşam değil, etkileşim, iletişim, elbirliği ve üretmeye, tarihselliğe dayanan toplumsal yaşamdır.

cezalandırılmış olması³, filozofların toplumsal yaşama düşünsel/kılgısal bakışlarının nasıl olduğu konusunda önemli bilgilerdir. Örnekler daha da çoğaltılarak, ayrıntılı olarak üzerinde durulup konu işlenmeye çabalanabilir. Felsefi etkinliği ne şekilde sürdürürseniz sürdürün, eğer çabalarımız eleştirel bir bilinç içeriyorsa, doğrudan olmasa da yaşamın akışını belirleme, ona etkide bulunma istenci taşıyacaktır. "Felsefeci politikacı değil ki, eylemliliklere, örgütlülüklere katılsın" şeklindeki bir düşünüş ve bu düşünüşün yaşayışa, etkinliklere yansıtılmış olması, bilinç yanılması, eleştirel bilincin bulanıklaşmış olmasından kaynaklanır. Siz, yaşama doğrudan, etkili, yönlendirici bir biçimde katılmazsanız, sizi zaten içinde taşıyan yaşam, edilgin bir özne olarak bile varsaymadan, akışının içerisinde herhangi bir obje olarak, kendi gereksinmesine uygun biçimde kullanacak, daha sonra sizi hiç yokmuş ve bir "iş" görmemiş varlık gibi bir kenara atacaktır. Bir uyarı: İnsan olarak, hiç bir felsefeci, politik açıdan bir ceset değildir. Bu açıklamalardan, "düşünsel, yazınsal felsefi etkinlik hiçbir şey, politik eylem her şey" sonucuna da varılmamalıdır. Çıkarılması gereken sonuç; etkin bir özne olmanın, yaşamın kendiliğinden akışının etkisinden ya da başkalarının belirlediği kurallarla yaşamaktan uzaklaşmakla gerçekleşecektir. Toplumsal yaşamın kendiliğinden akışına kapılmak, başkalarının istençlerine boyun eğmek, gönüllü bir biçimde özbilincini köleliğe itmekten başka anlama da gelmez. Her ne kadar Hegel, genel istencin ortaya koyduğu yasalar karşısında bireysel özgürlükten vazgeçilmesi yolunda düşünce bildiriyorsa da, egemen istencin genel istenç ile örtüşmediği, özde⁴ değil, görünüşte bir genel istencin egemenliğinde, birey özgürlüklerinden vazgeçilmesi yerine, tam karşıtı bir tutum takınarak, birey özgürlük ve istençlerinin öne çıkartılarak toplumsal bilinç oluşumu hedeflenmelidir. Böylesi bir çaba, formel açıdan bireysel yaklaşım olarak, öz açısından ise genel bilincin bir parçası olan bireyi öne çıkarma anlamında, toplum bilincinin işlenmesini sağlayabilecek temelleri belirginleştirecektir.

Felsefe ancak, görünüşü delip geçen, özü yakalayabilen bir etkinlik olduğunda felsefedir. Felsefe tarihi bu yönüyle de bizlere ders verici, yol göstericidir. Olan biten her şeyde; biçim değil içerik, görünüş değil öz yakalanmadığı sürece; ilişkilerin, etkinliklerin kaynaklarına, ayrıntılarına inilmediği sürece, ele geçirilecek olan felsefe değil başka birşeydir. Çünkü, her dönemde felsefe olarak kabul edilen, felsefi gelişme ya da felsefede ilerleme; yeni birşey, bakış, yöntem, sonuç olarak görülen; kuşatıcı, yorumlayıcı, hesaplayıcı, çözümleyici ve olanın üzerine yeni bir şey koymuş olandır. Doğa bilimlerinde yapılanlara bakıldığında durum hiç de farklı değildir. Bilim kişisi: alanında taşı taş üstüne koyan, ama aynı taşları değil, yeni bir taşı bulup duvarın dizilişini/geometrisini/ölçüsünü bozmadan koyan değil midir? Tıpkı doğa bilimcisi gibi, felsefeci de alanında yeni bir taşı taş üstüne koyandır.

İnsanlık tarihinde, tarihsel toplumsal gelişmenin Tin'i olarak ortaya çıkan felsefeler, kendilerinden önce ortaya çıkmış felsefelerin olumlu insanal yanlarını alarak biraraya getiren ve bu bilgileri ileriye doğru bir bakış açısı sunarak çağdaş olarak kendini -

³ Bu olayın daha değişik bir aktarısı da şöyledir: Zenon onun diktatörlüğüne son verme girişimi ortaya çıktığında yakalanarak tiranın karşısına çıkarıldığında, tiranın kulağına birşey söyleyeceğini belirterek kulağına eğilip, tiranın en yakın dostlarını kötümek suretiyle onu dostlarıyla bozuşturmayacağına ve sonra da kulağını ısırıp kopararak tiranın aşırı sinirlenmesine neden olmuş, ve böylece işkence altında öldürülmekten kurtulmuştur.

⁴ Öz'de ancak genel istencin yasalarının egemenliğinin geçerli olduğu yerlerde birey özgürlüklerinden vazgeçilmesinin mantığı belki de -!- anlaşılabilir.

dolayısıyla öncekileri de- aşan felsefelerdir. Böylece her yeni felsefenin en önemli yanı, kendinden önceki felsefi kavrayışlarla hesaplaşmış, onlara eleştirel olarak yaklaşabilmiş ve yeni bir kavrayışla onları kuşatmış olmasıdır.

Felsefeyi felsefi kılan nitelik ya da yönelim: felsefi çalışmanın şunu veya bunu, şu ya da bu biçimde ele alması değil, ele alınan şeyin ve ele almanın, insana insanın insan açısından neler kattığıdır (insanal olandan neler koparıldığı değil). Her felsefi etkinlik temelini insanda bulur, kaynağı da zaten insandır. Kimi felsefi kavrayışlar etkilerini (önce toplumun temel öğeleri bireyleri, daha uzun sürede de toplumu zaman içerisinde etkileyerek) çok yavaş ve süreç içerisinde gösterirlerken, kimi felsefi kavrayışlar da etkilerini doğrudan toplumun hemen bütün kesimleriyle çok kısa zamanda kucaklaşarak gösterirler. Genel olarak felsefenin yöneliminden şöyle bir sonuç çıkarılabilir: yapılan araştırmaların ne denli, nesnel-toplumsal gerçeklik ile örtüşüp örtüşmediğinin, örtüşmeyen sonuçlar ve savlar var ise, bu sonuç ve savların dayanaklarının gösterilerek olumsuzlanması etkinliği felsefi çabanın kendisidir.

Felsefe çalışmaları aracılığıyla varılmak istenen yer, edimselleştirilmek istenen düşün, yapılmak istenen etkinlik, yönelmek istenen hedef her zaman insanlık olmuştur. İnsan, felsefi etkinliği aracılığıyla içinde yaşadığı evreni, kuşatıldığı çevreyi, etkileştiği birey ve toplumu kendi "ilkeleri", "iyi" ve "doğru"su yönünde dönüştürmeye çabalar. Bu çabası süresince kendi dışındaki toplum ve bireylerle "ilke", "iyi" ve "doğru"larını karşılaştırır. Yapılan her felsefi çalışma, insanın tarihsel gelişmesine dolaylı ya da dolaysız etkide bulunur. Yapılan felsefi çalışmanın etkisi; tarihe ve yaşama katılma, tarihi ve yaşamı yönlendirebilmeye ölçülür.

KAYNAKÇA

- Adorno, T.W., (1997). *Minima Moralia*, Gesammelte Schriften, Band 4, (Hrsg. von Rolf Tiedemann), Darmstadt:WBG.
- Aristoteles, (1993). *Metafizik*, (Çev: Ahmet Arslan), İzmir: Ege Üni. Yayınları.
- Aristoteles, (1997). *Nikomakhos'a Etik*, (Çev. Saffet Babür), Ankara: Ayraç Yayınları.
- Camus, A., (1995). *Başkaldıran İnsan*, (Çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Can Yayınları
- Feuerbach, Ludwig., (1991). *Geleceğin Felsefesinin İlkeleri*, (Çev.Oğuz Özügül), İstanbul : Ara Yayınları.
- Gasset O., (1995). *İnsan ve "Herkes"*, (Çev. Neyire Gül Işık), İstanbul: Metis Yayınları
- Gutrie W.K.C., (1994). *İlkçağ Felsefesi Tarihi. Sy. 155* (Çev. Ahmet Cevizci), Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Hegel, G.W.F., (1976). *Bütün Yapıtları Seçmeler I*, (Çev. Hüseyin Demirhan), Ankara:Onur Yayınları.
- Hegel, G.W.F., (1937). *Phaenomenologie des Geistes*, (Hrsg. von Johannes Hoffmeister) Leibzig: Felix Meiner Verlag
- Hegel, G.W.F.,(1991). *Mantık Bilimi*, (Çev. Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınları
- Heidegger, Martin.,(1990).*Nedir Bu Felsefe?*, (Çev. Dürrin Tunç), İstanbul:Logos Yayınları.
- Horkheimer, Max., (1985). *Vortraege und Aufzeichnungen 1949-1973*, Gesammelte Schriften, Band 7, (Hrsg. Gunzelin Schmid Noerr / Alfred Schmidt), Frankfurt a.M.: S. Fischer Verlag.
- Horkheimer, Max., (1991). *Zur Kritik der Insrumentellen Vernunft*, Frankfurt a.M.:Fischer Taschenbuch Verlag.
- Lenin, V.I, (1976). *Felsefe Defterleri*, (Çev: Atilla Tokatlı), İstanbul: Sosyal yay.

- Locke, J., (1996). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, (Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Marx, K. / Engels, F., (1958). *Werke, Band 3*, (Hrsg. Institut für Marxismus und Leninismus beim ZK der SED), Berlin:Dietz Verlag.
- Marx, K./ Engels, F., (1976). *Alman İdeolojisi*, (Çev. Sevim Belli), Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K., (1976a). *!844 Politik Ekonomi Elyazmaları*, (Çev. Kenan Somer), Ankara: Sol Yayınları.